
UDK 811.163.42'34

811.163.42'27

81'34

Izvorni znanstveni rad

Ivo Škarić

Filozofski fakultet, Zagreb

Hrvatska

HRVATSKI IZGOVORNI IDENTITET

SAŽETAK

Klasičan izgovor utemeljen je krajem devetnaestoga stoljeća za jezik koji je bio dvoimenski – hrvatski i srpski. Takav nije primjeren za zajednički hrvatski jer ne povezuje većinu Hrvata i ne označava jasno nacionalni identitet. Te uloge, pokazuje sociofonetsko istraživanje, obavlja prihvaćen izgovor utemeljen na čakavskome, kajkavskome i štokavskome narječju, pretežno sinteti_iranome u Zagrebu, a koje su glavne crte tronaglasnost, gubljenje zanaglasnih duljina, kratak izgovor slogotvornoga /r/, mogućnost silaznih naglasaka na svim slogovima u riječi, dvofonemski /je/ od dugoga i kratkoga staroga jata i neutralizacija razlike između nadzubnonepčanih i srednjonepčanih poluzatvornih.

Ključne riječi: *izgovorna norma, izgovorni identitet, izgovor, fonetika, hrvatski jezik*

Dva velikana svjetske fonetike – Englez Daniel Jones i Francuz Maurice Grammont – prije stotinjak godina opisali su, a zbog načina kako su to učinili stvarno i propisali, izgovor dvaju velikih svjetskih jezika – prvi engleskoga, drugi francuskoga. Stotinjak godina poslije njih to se pokušava učiniti na sličan način i za hrvatski (Škarić, 2006, 2007). Takvo stogodišnje zaostajanje za drugima shvatljivo je uzme li se u obzir da se hrvatski tek nedavno ne samo deklarativno i željno nego i stvarno i potpuno razdvojio od preostalih triju štokavskih standardnih jezika, tj. od bošnjačkoga, mnogorskoga i srpskoga. Mnogi su u nas naviknuli misliti kako mi izgovorni standard imamo, ali ga, reći će, nažalost malo tko primjenjuje. Mnogi umišljaju kako u glavnim crtama znaju kada je i kako nastao. Misle da je to bilo prije dvjestotinjak godina kada je Vuk Stefanović Karadžić propitkivao svoje stare nepismene Tržičane i istočne Hercegovce iz "južnih krajeva" kako se što izgovara i zapisano trpao u svoj kovčežić. Taj, po njemu srpski izgovor prikupljen od srpskih govornika ponudio je skupini uglednih Hrvata na potpis 1850. u Beču. Pošto su oni to hitro potpisali, po povratku iz Beča počeli su se izmotavati, da bi potkraj devetnaestoga stoljeća ipak sve potpisano prihvatili i unijeli u svoj pravopis (Broz, 1892). U međuvremenu je Srbin Đuro Daničić sustavno opisao srpske akcente osluškujući govor onih istih krajeva kojima je prije prolazio i Karadžić. Opis te dvojice lingvista prihvaćen je kao ortoepska norma za hrvatski i danas ga "struka" smatra klasičnim hrvatskim izgovorom te ga brani rigidnom čvrstoćom sve do rubnih nevažnih sitnica, za koje smatra da su dostatni markeri hrvatskoga jezičnoga identiteta. Budući da je, međutim standardni ili bolje rečeno opći ili zajednički idiom, sociolingvistička kategorija, te je vrste nadalje njegov temelj – izgovor. A do sociolingvističkih se činjenica ne dolazi ni bečkim dogovorima uglednika ni pisanjem pravopisnih udžbenika nego javnim komuniciranjem. Zato sa stajališta sociolingvističke discipline postupak kojim se došlo do klasičnoga hrvatskoga izgovora nije bio *lege artis*. Opravdanja za to ima dovoljno, npr. to da u devetnaestom stoljeću nije bilo sociolingvističke teorije, da je bilo doba romantičarskoga narodnoga buđenja, odnarođenosti urbanih sredina, drugačijih političkih težnji, mladogramatičkih lingvističkih usmjerenja. Sva ta uviđanja ne bi, naravno, trebala ometi današnja posve drukčija viđenja.

Opći prihvaćeni izgovor može se ukorijeniti samo ako je većim dijelom u želji većine za koju jest. Hrvatski klasični izgovor u "bečkoj" varijanti ima tolike urođene nedostatke da je dugo bio neželjeno dijete, a onda ga se zbog posebne brige za te defekte konačno ne samo prihvatilo nego i zavoljelo. Međutim, defekt kao defekt, traje bez obzira na to koliko se udovoljavalo njegovim posebnim potrebama, dapače oni nedefektni su mu postajali sve više krivci. Najviše mu se brige posvećivalo kroz pravopis, čime propisani izgovor ipak nije uspio stati na čvrste noge, nego je većinu korisnika hendikepirao. Naime, ne usvojivši izgovor kojemu je nedostajalo oznaka narodnosnoga identiteta i elitističke poželjnosti u pravopisnome fonološkome načelu (onda zvanom fonetskome ili eufoničnome), većina Hrvata nije znala kada će pisati *č*, *ć*, *đ*, *đ*, *je*, *ije*, jer oni izgovorom to razlikovanje nisu mogli usvojiti. Tako se dogodilo da pravopisna podrška pogrešno normiranome izgovoru nije spasila pogrešnu normu, nego je umnožila polupismenost. Opće je sociolingvističko pravilo da se jezično ponašanje prihvaća samo od sebe, a ne nametanjem. Zato Jones opisani engleski

izgovor nije smatrao propisanim nego prihvaćenim izgovorom (*Received Pronunciation – RP*). To što se u nas ne usvajaju neki standardni elementi, ne znači da se svi Hrvati uporno drže svojeg lokalnoga govora i ne usvajaju ništa što bi ih povezalos drugima. Dapače, oni razmjerno lako napuštaju svoje usko lokalno, čak im je načelo alokalnosti zajedničkoga blisko. Potvrđuje to i brzo i lako napuštanje svojega ikavskoga ili ekavskoga i prijelaz na jekavski, mijenjanje boje vokala, napuštanje nekih općih naglasnih okvira. Ono što im nije prihvatljivo, jest obrtanje prirodnih tokova: uzimanje sela za uzor gradovima, nepismenih za uzor visoko školovanim i uzimanje govora drugih naroda da bi im bio model govora sa svojimima.

Zagreb je već u devetnaestome stoljeću bio središte Hrvatske, ali su svejedno zagrebačke škole bile zgnječene više-manje političkim nadjačavanjem. Potom se za Zagreb reklo da ne zna govoriti, pa su mu te frustracije preostale do danas u ožiljcima. To isto u razmjeru vrijedi također za Split, Zadar, Rijeku i druge hrvatske gradove. D. Jones u uvodu svojega *Everyman's English Pronouncing Dictionary* (1917) obavještava da on iznosi izgovor obrazovanih ljudi s juga Engleske, što uključuje i obrazovane Londončane, kakvim smatra i sebe. Slično za francuski M. Grammont u uvodu svoje *La prononciation française* (1914) kaže da opisuje govor "dobroga pariškoga društva", pod čime misli na predstavnike starih građanskih pariških obitelji. Treba li podsjetiti da se i talijanski opći izgovor temelji na rimskome (*bocca romana*), ruski na moskovskome... svi redom slijede prirodan poredak stvari. Samo prestižni hrvatski izgovor slijedi istočnohercegovačko nepismeno selo. Tako se dogodilo da nam jezik, koji bi trebao biti najčvršći potporanj narodnosnoga identiteta, stoji toliko klimavo da nas se i iznutra i izvana često podbada da nemamo svoj jezik. Doduše, to je nepravedno i neistinito s obzirom na naš izgovorni temelj u stvarnosti; tako se čini samo onomu koji je zagledan samo u hrvatski službeni izgovorni konstrukt – u onaj klasični opis i propis.

Novinimo ovdje neke glavne crte toga klasičnoga izgovornoga opisa-propisa. Hrvatski naglasni sustav ima četiri naglasaka: dugosilazni, kratkosilazni, dugouzlazni i kratkouzlazni. Silazni naglasaci mogu stajati samo na prvome slogu u riječi, što znači i na jednosložnim riječima. Dodavanje prefiksa ili proklitike ispred silaznoga naglasaka čini da taj naglasak mora preskakivati na slog ispred. Uzlazni naglasaci mogu stajati na svim slogovima, osim na posljednjem, na kojemu ne može stajati nikakav naglasak, što znači da ne mogu stajati ni na jednosložnim riječima. Slogovi iza naglasaka mogu biti dugi ili kratki. Te prozodijske crte može imati svih pet hrvatskih vokala, uključujući i samoglasničko /r/, diftong /ie/, koji je sljednik praslavenskoga dugoga jata, može imati samo duge prozodijske crte. U konsonantizmu je istaknuta razlika između nadzubnonepčanih poluzatvornih /č/ i /dž/ te srednjonepčanih poluzatvornih /ć/ i /đ/.

Pitati se može: Što u ovom opisanome hrvatskome ustroju nije i srpsko (osim /ie/, koji je svojstven i za prečansku varijantu srpskoga)? Još je važnije pitanje: Čega tu ima od hrvatske kajkavštine?! Gdje je tu čakavski udjel?! (U čakavštini nema /ć/ i /đ/ nego postoji nestridentni srednjonepčani zatvornik /C/ i ponekad njegov zvučni pamjak.)

Pogledajmo kako se stvarno govori općim i zajedničkim hrvatskim u Hrvatskoj i još posebno kako se govori u tom hrvatskom Londonu ili Parizu – u

Zagrebu. Nedavno smo obavili još jedno istraživanje o tome, pa ćemo u nastavku iznijeti podatke uz komentar. Snimili smo izgovor 226 učenika u dobi 15 – 16 godina, polaznika gimnazija iz raznih hrvatskih gradova (v. sl. 1). Njima je dano da izgovore pojedinačno 166 vrlo poznatih riječi (v. prilog 1) s uputom da svaku riječ normalno izgovore zasebno kao izjavnu rečenicu na hrvatski pravilan način. Riječi su bile ispisane pravopisno bez oznaka za prozodiju. Ispitanike se uvodno pitalo da procijene s kolikom je udjelom utjecalo koje narječje na razvoj njegova općega hrvatskoga. Prosjek njihovih procjena daje čakavštini 8,2%, kajkavštini 19% i štokavštini 72%. Taj postotak štokavskoga utjecaja znatno je veći nego što smo dobivali u nekim prijašnjim istraživanjima, gdje je prosječno bio oko 60% (Škarić, 2006:113). Taj utjecaj štokavštine nije samo iz štokavskoga terena nego također iz škola i javnih medija. O uzorku ispitanika treba reći i to da su to bili polaznici osmodnevne govorničke škole, a to znači dobri učenici, napose u hrvatskome jeziku.

Slika 1. Prikaz mjesta odakle su ispitanici. Broj točaka označava broj ispitanika iz dotičnoga mjesta.
Figure 1. Overview of participants' birth places. Number of dots represents the number of participants from each place.

Iz popisa riječi može se uočiti da one nose sva četiri klasična naglasna više-manje podjednako. Na riječima ima više od 50 propisanih zanaglasnih duljina. Riječi sadržavaju dvadesetak dugih /r/, prema klasičnoj normi 6 *ije* od dugoga jata, i to po dva poslije /l/, /n/ i nekoga drugoga suglasnika. Devet hrvatskih riječi imaju kratkouzlazni naglasak na pretposljednem slogu koji je dug (tipa *seljak*) i osam posuđenica iste prozodije (tipa *rezultat*), koje u neštoavštini lako budu oksitonske (tj. *seljak*, *fakultet*). Snimljene riječi je analizirao pomnim preslušavanjem sam autor, a za nesigurna se mjesta konzultirao s drugim fonetičarima.

U uzorku ispitanika bio je 51 učenik rođenjem i življenjem Zagrepčanin. Taj broj prema cijelom uzorku (226) odnosi se približno kao broj stanovnika glavnoga grada prema broju stanovnika RH. Prema samoprocjeni na razvoj pravilnoga govora zagrebačkih ispitanika utjecalo je čakavsko narječje sa 3%, kajkavsko (samo) sa 33% i štokavsko sa (čak) 64%. Dakle, mladi školovani Zagrepčani svoj izgovor smatraju sintezom svih triju hrvatskih narječja, u kojoj dominira štokavski sastojak. Ta štokavština njima stiže već u vrtiću, pa potom u osnovnoj i srednjoj školi, čuju je u javnim medijima, a zasigurno i u obiteljima, koje su se u znatnome broju u Zagreb doselile iz raznih krajeva; također su im i sami roditelji školovani u štokavskim školama.

Analizom snimaka izgovora zagrebačkih ispitanika dobivamo sljedeće ukupne rezultate. 1) 92% ispitanika ima tronaglasni sustav, a samo 8% (četiri ispitanika) četveronaglasni. To znači da dva kratka naglasna izjednačuju. U tronaglasnome sustavu 25 ispitanika djelomično skraćuje dužine i umanjuje razlike između uzlaznosti i silaznosti. 2) Samo 6% (tri ispitanika) ima zanaglasne dužine, a 94% ima samo kratke zanaglasne slogove. 3) Isti je podatak i za samoglasni /r/ – 6% ima i dugu i kratke /r/, a svi ostali samo kratke. 4) Potencijalno oksitonski naglasak zagrebački ispitanici ostvaruju u 35% slučajeva, što znači da ne osjećaju novoštokavsku zabranu naglašavanja posljednjega sloga. 5) 94% zagrebačkih ispitanika *ije* od staroga dugoga jata izgovara kao [je], pa i uz /l/ i /n/, osim u 8% slučajeva, kada izgovaraju [i] i [n] (npr. [slepac], [sneg]). Samo troje (6%) izgovaraju *ije* kao [ie]. 6) Očekivano, 94% njih izgovaraju podjednako etimološki i pravopisno različite /č/ i /ć/.

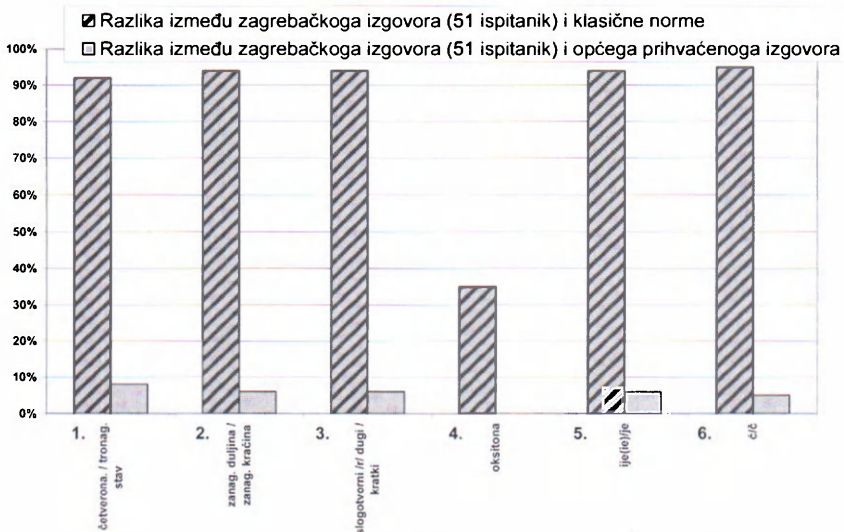
Izneseni niz podataka, koji ocrtavaju posebnost zagrebačkoga izgovaranja općega hrvatskoga, usporedit ćemo zbog isticanja s uzorcima ispitanika iz Našica i Dubrovnika. Našičana je bilo petnaest i prema samoprocjeni svoj su opći govor razvili pod utjecajem štokavskoga 90% u prosjeku (9% kajkavskoga). Njih 80% ima četveronaglasni sustav (20% tronaglasni); zanaglasne duljine klasično pravilno ostvaruje 65% Našičana, 33% ih govori i samoglasno dugo /r/, a nitko nije izgovorio nijednu oksitonsku riječ. U 87% slučajeva *ije* izgovaraju [je] (od čega 20% spojeno s prethodnim /l/ i /n/ u [l] i [n]), a samo dvoje (13%) izgovaraju [ie]; /ć/ izgovaraju različito od /č/ u 12% slučajeva, a inače izgovaraju podjednako.

Dubrovnik, koji je kajkavskim ilircima bio presudan poticaj da se priklone štokavštini, mogao je postati i uzorom za izgovornu normu da se onda našlo onih koji bi bili vješti u opisivanju dubrovačkoga izgovora. To bi za sudbinu hrvatskoga izgovornoga temelja bilo bolje, jer Dubrovnik predstavlja u izgovoru prirodnu

sintezu čakavskoga i novoštokavskoga, premda naših deset ispitanih dubrovačkih srednjoškolaca danas više nema svijest o tome pa procjenjuje da je njihov opći govor utemeljen uglavnom na štokavskome (97%), a vrlo malo (3%) na čakavskome. Svi oni, kao i čakavski, tronaglasnoga sustava, pretežno (70%) ostvaruju zanaglasnu duljinu, koju vjerojatno podupire izrazita razlika boje dugih i kratkih vokala. Svi su im slogotvorni /r/ uvijek kratki. Nemaju oksitonskoga naglaska. Dugi jat izgovaraju kao i kratki sa [je], kao što se vjerojatno tako izgovaralo i u starini budući da su ta dva jata uvijek jednako i pisali (Vončina, 1993). Ispred dugoga jata jotiraju tek sporadično /l/ i /n/. Iznimno se (u 3% slučajeva) može čuti diftong [ie], ne razlikuju /č/ od /ć/.

Kao što se iz podataka može razabrati, suvremeni opći zagrebački, zanemari li se vokalska boja, mnogo je bliži dubrovačkome nego našičkome, koji je pak mnogo bliži opisu klasične izgovorne norme.

Najvidljivijim ćemo učiniti izgovorni opis zagrebačkoga izgovora ako grafički usporedimo razlike u postocima pojedinih izgovornih elemenata prema klasičnome izgovoru, s jedne strane, i prema općem prihvaćenom hrvatskome izgovoru, s druge strane. Podsjetimo, opći prihvaćeni izgovor jest tronaglasni, bez zanaglasnih dugih slogova, kratkoga samoglasnoga /r/, sa silaznim naglascima na svim slogovima u riječi, uključujući i posljednji, dvofonemskoga /je/ za dugi i kratki stari jat, poništene razlike /č/-/ć/ i /dž/-/đ/ (Škarić, 2007).

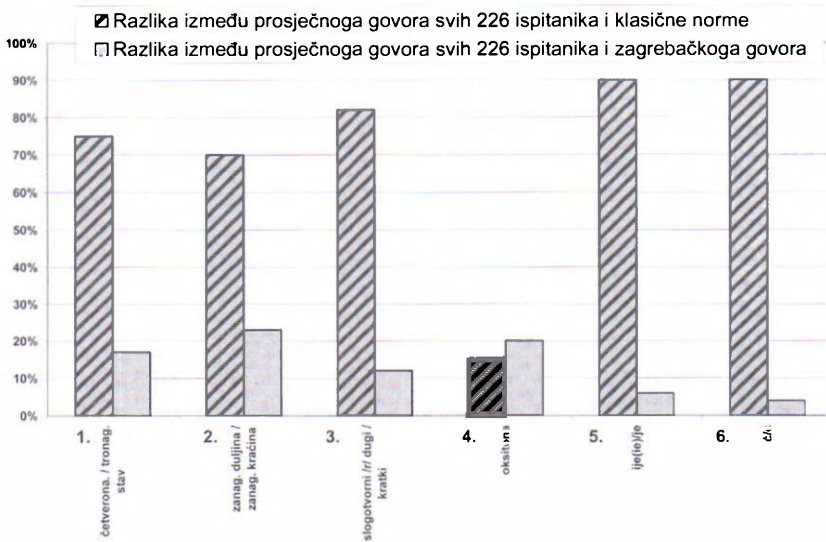
Slika 2. Razlika između zagrebačkog izgovora te klasične norme i općega prihvaćenoga izgovora

Figure 2. Differences between Zagreb pronunciation and both classical pronunciation norm and accepted pronunciation

Zagrebački izgovor promatran na šest važnih i spornih točaka s osnovice idealnoga klasičnoga ustroja, s jedne strane, i s osnovice idealnoga prihvaćenoga ustroja, s druge strane, pokazuje vrlo nejednake udaljenosti. Naime, zagrebački je izgovor u govoru većine vrlo blizak idealnomu prihvaćenomu izgovoru (za samo četiri ispitanika nije tako). (Učestalost oksitonskih naglasaka ne može se brojčano uspoređivati, jer ih prihvaćeni izgovor široko dopušta, ali ih ne naređuje.) Nasuprot tomu slika 2 pokazuje koliko se malo klasičan izgovor prihvaća u zagrebačkome dobrome govoru, što je predstavljeno velikim stupcima. Istaknimo: tako govori mladi školovani naddijalektalni Zagreb. Tako govori hrvatsko središte danas i tako će biti još izrazitije u budućnosti.

Uprosječimo li i izrazimo jednim brojem govor svih 226 govornika u ovdje analiziranih šest izgovorno važnih kritičnih točaka, što će nam ugrubo predstavljati zajednički govor u intuitivnome pokušaju cijele Hrvatske (s malim prinosom ispitanika iz BiH, v. sl. 1), utvrđujemo sljedeće podatke. 1) 76% od 226 ispitanika ima tronaglasni sustav, tj. dugosilazni, dugouzlazni i jedan kratki neodređenoga tona, ali najčešće ostvaren u silaznoj jezgri kao kratkosilazni. Samo 24% ispitanika ima klasični četveronaglasni sustav. 2) 71% ispitanika ne izgovara zanaglasne duljine, a samo 29% ostvaruje ih prema normi uvijek ili počesto. 3) Samo 18% ispitanika iz cijele Hrvatske govori dugi samoglasnički /r/, a ostalih 82% ispitanika izgovara samo kratki. 4) Od riječi koje bi se mogle prema novoštokavskim naglasnim uzorcima izgovarati sa silaznim naglaskom na posljednjem slogu u riječi, 15% takvih riječi je tako i izgovoreno u ovome svehrvatskome uzorku. 5) 90% puta "cjelokupna mlada školovana Hrvatska" izgovarala je *i*je od staroga praslavenskoga dugoga jata kao [je], kao što je, ali s kratkim /e/, izgovarala kratki jat, a od toga je /j/ jotirao /l/ i /n/ u 11% slučajeva, pa je izgovarano [l] i [ń]. Samo se u 10% slučajeva izgovaralo [ie], kao što klasična norma propisuje (uz izgovor [ije]). 6) Istih 90% ispitanika izgovara podjednako etimološki različite foneme /č/ i /ć/, a samo 10% različito.

Premda iz iznesenih podataka već možemo znati, na sl. 3 ćemo i vidjeti koga ili što slijedi ili s kime ili s čime se kreće opći ili zajednički hrvatski izgovor. Ide li opći hrvatski izgovor za klasičnim preporukama koje više od stotinu godina propisuje jezična politika kroz pravopise i škole ili ide uz zagrebački izgovor, koji je vrijednosno označen kao tobože dijalektalan, nesustavan, nepravilan, nelijep, oslabljenih razlikovnih mogućnosti? Tako je označavan ponekad i namjerno da ne bi integrirao razdvojene Hrvate središnjim jezičnim osvjetljenjem.

Slika 3. Razlika između prosječnoga govora svih 226 ispitanika te klasične norme i zagrebačkoga govora
Figure 3. Difference between average pronunciation of all 226 participants and both classical norm and Zagreb pronunciation

Slika 3 pokazuje kako se, rečenomu usuprot, opći hrvatski izgovor u prosjeku uvelike razlikuje od klasične norme i umnogome se bliži zagrebačkome, tj. ide u smjeru općeg prihvaćenoga izgovora. Pogotovu je blizak zagrebačkome u poništavanju fonemske razlike između staroga dugoga i kratkoga jata s glasničkim izgovorom [je] za oba i u izjednačenome izgovoru tvrdih i mekih nepčanih poluzatvornih.

Ovdje se može razmišljati o tome zašto je klasični standardni izgovor "odbačen 'kao mrtav'", tj. zašto nije pridobio "zajednicu koja će se njime služiti" (cit. Haugen, prema Mićanović, 2006:23). Očito je da se to dogodilo, jer klasični standard nije obavljao funkcije valjanoga standarda. Te su prema Garvinu i Mathiot, kako sažima Mićanović (2006:20) "funkcija ujedinjavanja (standard kao poveznica nasuprot dijalektalnoj raznolikosti), funkcija odvajanja (afirmacija zasebnoga identiteta spram drugih), funkcija prestiža (prestiž uživaju zajednice koje imaju standardni jezik i pojedinci koji su njime ovladali), funkcija sudjelovanja (omogućuje zajednici korištenje vlastitog jezika radi participiranja u modernom svijetu) i funkcije normativne orijentacije (standard služi kao orijentir u pitanjima jezične korektnosti)". Hrvatski klasični izgovorni standard ne obavlja željeno nijednu od tih funkcija. On ujedinjava previše (sve štokavske narode) i premalo (odbacuje hrvatske kajkavce i čakavce). Nema funkciju odvajanja od drugih nacija, dapače, povezuje ih te tako slabo iskazuje nacionalni identitet. Nije prestižan jer prestiž izrazit u Hrvatskoj može uživati njegovo središte – Zagreb i

hrvatska elita u njemu, a oni su klasičnim standardom označeni kao dijalektalei. Klasičnim standardom ne možemo sudjelovati u svijetu; dapače, taj nam jezik kao poseban nerado priznaju. Zato nam taj standard stvara i jezičnu dezorijentaciju tako da uglavnom "izvorni govornik" ne zna što je jezično ispravno, a što nije, a i jezični savjetnici često nemaju jasnih kriterija.

Sto reći u zaključku, nego da je prije stotinjak i više godina upravo klasična norma ispunjavala sve te uvjete, u doba kada se formirao dvoimeni zajednički jezik hrvatski i srpski, kada se pod tim nazivom afirmirao u svijetu, kad je stvaranje Jugoslavije bio željan povijesni projekt. U međuvremenu povijest je tekući svojim mogućim tokom, iskazala svoju unutarnju drukčiju a pravu narav te skupa s njome i hrvatski jezik.

S "novim" i jedino mogućim hrvatskim zajedničkim izgovorom izraslim iz triju hrvatskih narječja treba li ići i novi pravopis? Onaj opis-propis D. Jonesa i M. Grammonta nisu imali nikakav neposredan utjecaj na engleski, odnosno francuski pravopis, jer su oni utemeljeni na etimološkome, a ne na fonetskom ili fonološkome načelu. (To podjednako stoji i za izmjene u nas u prozodiji, koja nema utjecaja na način pisanja. Naime, prozodija riječi se u nas ne označava niti toliko da utječe na sastavljeno ili rastavljeno pisanje riječi.) U pisanju grafema pak u fonološkome pravopisu, kakav je u nas, sve ovisi o tome koji su fonemi; /ja/ se piše *ja*, /ti/ se piše *ti*, /da/ se piše *da*, /daj/ sa *daj*, /što/ sa *što*, /šta/ sa *šta*, /točka/ sa *točka*, /tačka/ sa *tačka*, /greška/ sa *greška*, /grješka/ sa *grješka*, /oca/ sa *oca*, /mlatci/ sa *mlatci* itd. Jednostavno, treba znati kakva je riječ kao niz fonema u mislima, a onda to prekodirati u grafeme. I nema tu novi ili stari pravopis, nego struka može samo kodificirati ovakve ili onakve likove riječi, što se onda upisuje u rječnike i gramatike, a pravopis to slijedi ne mijenjajući se. To odmah znači da ako riječi *lijep*, *ljepši*, *svijet* i *svjetski* budu normirane kao likovi riječi (jer je tako u svijesti većinskih Hrvata) kao /ljep/, /ljepši/, /svjet/, /svjetski/, onda pravopis nema što čekati nego ostajući fonološki, mora pisati *ljep*, *ljepši*, *svjet*, *svjetski*. Isto tako ako su ispravni likovi /oči/, /moći/, /nači/, /znači/ svi s jednakim fonemom /č/ jer se glasicima ne razabire razlika /č/ – /ć/, onda se bez izmjene pravopisa to piše *oči*, *moći*, *nači*, *znači* itd. (a ne *oći*, *moći*, *naći*, *znaći*). Da to ne bi bilo ništa novo nego priznanje stare i trajne naravi jezika, potvrđuje i nepriznata činjenica da je i do sada u tim riječima s oprekom *ije-je* i *č-ć* (i *dž-d*) pisanje bilo etimološko, a ne fonološko, jer su se svi pravopisi u tome dijelu "pravili Englezima" i donosili rječnik. Naime, nisu mogli obuhvatno izreći te razlike pravilima (s pozivanjem na etimologiju i na dijalekte) koja bi bila fonološki primjerena: kad je /č/, onda *č*, kad je /ć/, onda *ć*, kad je /je/, onda *je* i kad je /ie/, onda *ije*.

Naravno, moglo bi se i klasičnu ortoepiju proglasiti zastarjelom, što ona i jest, a usvojiti i normirati novu prihvaćenu, a svejedno zadržati stari način etimološkoga pisanja tog dijela s obrazloženjem da pravopis "ne treba često mijenjati". (Često?! Pa od 1892. nije zapravo ni mijenjan.)

Moglo bi i tako, ali bilo bi bezrazložno, neusvojivo u učenju: otežavalo bi pisanje, što je manje važno, i usporavalo čitanje, što je više važno. I dok to

traje ovako, Hrvati će stalno željno očekivati novi pravopis i sa svakim će novim ponovno biti razočarani.

Ali, tko zna, možda u tome ima neke više mudrosti.

REFERENCIJE

- Grammont, M.** (1914). *La prononciation française*. Paris: Delagrave.
- Jones, D.** (1917). *Everyman's English Pronouncing Dictionary*. London: Dent and Sons.
- Mićanović, K.** (2006). *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.
- Škarić, I.** (2006). *Hrvatski govorili!*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I.** (2007). Fonetika hrvatskoga jezika. U S. Babić i dr. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Globus.
- Vončina, J.** (1993). Hrvatski jekavski dugi jat, u knjizi *Preporodni jezični temelji*, 123-154. Zagreb: Matica hrvatska.
-

PRILOG 1.

Ispitanik/ca br.: _____ minidisk br.: _____ file br.: _____
 Ime i prezime: _____ dob: _____
 iz: _____ s najdužim boravkom u: _____
 Prema slobodnoj procjeni na tvoj je govorni razvoj utjecao
 čakavski sa _____ % kajkavski sa _____ % štokavski sa _____ %

1. budnost	35. opasnost	69. Nijemac	103. sprdnja	137. sunce
2. zîmski	36. lijepo	70. svaki	104. početak	138. drvni
3. zatim	37. savez	71. zlato	105. metoda	139. putnik
4. gospôdar	38. desetak	72. žena	106. malo	140. ništa
5. prvak	39. svijét	73. djeca	107. razvijen	141. krvca
6. otac	40. dječji	74. sljepilo	108. tvrd	142. stanka
7. slanost	41. rãdost	75. povijest	109. mrtav	143. rezultat
8. prst	42. elektron	76. minuta	110. mjesto	144. legura
9. snjegović	43. ôblik	77. trbuh	111. gubitak	145. praznik
10. večeras	44. sigurnost	78. trsje	112. jako	146. krv
11. ìpak	45. zakon	79. narod	113. zrnje	147. seljak
12. prljav	46. slučaj	80. rješenje	114. dokument	148. dnevni
13. svejedno	47. kuća	81. dati	115. turizam	149. oluja
14. budućnost	48. gláva	82. njegov	116. vrlo	150. ovaj
15. stvarnost	49. visok	83. prsi	117. lãda	151. stanje
16. međutim	50. ôkvir	84. duša	118. ôvdje	152. grkljan
17. ljeto	51. zemlja	85. rudnik	119. ôči	153. vino
18. mogućnost	52. važnost	86. grmlje	120. kolica	154. odjednom
19. snijeg	53. svrha	87. vrsta	121. više	155. fakultet
20. nôga	54. sekretar	88. dijete	122. brvno	156. drvlo
21. daleko	55. stalnost	89. smrdljiv	123. lice	157. general
22. nevješt	56. grlo	90. govor	124. oficir	158. svjetski
23. vršak	57. vojnik	91. danas	125. strpljiv	159. mlja
24. papir	58. voda	92. njemački	126. sljepac	160. radnik
25. razvitak	59. lučki	93. stvarno	127. mnogo	161. smrtan
26. podatak	60. trka	94. život	128. djedo	162. gospôdin
27. mržnja	61. dodatak	95. brko	129. trnje	163. teškoća
28. škrga	62. kružni	96. komitet	130. mladić	164. razni
29. žrvanj	63. srpanj	97. doduše	131. vrba	165. prkos
30. ôbzir	64. dužnost	98. glûpost	132. daljina	166. Hrvat
31. obítelj	65. vrtlog	99. lišće	133. stûpanj	
32. strm	66. kapetan	100. dječak	134. jedinstvo	
33. grđno	67. tajna	101. dobar	135. gôrdost	
34. ôdmah	68. kôji	102. muškarać	136. razboj	

Ivo Škarić

Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb
Croatia

CROATIAN PRONUNCIATION IDENTITY

SUMMARY

Classical pronunciation norm, established at the end of the 19th century, bore two names – Croatian and Serbian. Such name was not appropriate for shared Croatian language because it does not unite connect majority of Croats and does not clearly determine Croatian national identity. Those roles, as shown by a sociophonetic research, are accomplished by the accepted pronunciation norm based on Čakavian, Kajkavian and Stokavian dialects and mostly synthesized in Zagreb. The main characteristics of the accepted pronunciation norm are: three accent types, shortening of the post-accentual length, short pronunciation of vocalic /r/, the possibility of falling accents appearing on all syllables, two-phonemic /je/ developed from the both old long jat and old short jat and the neutralisation of differentiation of postalveolar / and palatal affricates.

Key words: *pronunciation norm, pronunciation identity, pronunciation, phonetics, Croatian language*